

Základní přehled managementových opatření v jednotlivých zónách ochrany přírody (návrh nových zón NP Šumava, duben 2019)

Pavel Hubený, duben 2019

Účelem předkládaného přehledu je definice hlavních zásad hospodaření v jednotlivých navržených zónách ochrany přírody v rámci návrhu zonace Národního parku Šumava, která byla představována a projednávána se členy Rady NP Šumava od 22.1.2019 do 23.5.2019. Tyto hlavní zásady budou nedílnou součástí návrhu zonace a nepůjdou významově nad rámec připravovaných zásad péče.

Trendy ve vývoji populace lýkožrouta smrkového a jím napadených smrků:

Od poloviny 80. let 20. století došlo ke třem gradacím lýkožrouta smrkového na území současného národního parku. První gradace byla vyvolána vichřicí v roce 1984 a imisní zátěží a proběhla v letech 1986-1989 (cca 580 tis. m³). Další v letech 1995-1997 (359 tis. m³) a poslední v letech 2007-2012 (1,1 mil. m³). Důležité je uvést, že pokles kůrovcové gradace v takto vymezených územích proběhl v územích bez asanačních zásahů rychleji, než v územích, kde k asanačním docházelo. Tato skutečnost zatím nemá jasné vysvětlení, v zásadě ale dokumentuje opakovaný jev, tedy, že po silné gradaci lýkožrouta smrkového dochází k samovolnému rychlému úpadku této gradace, převážně za přispění vlhkého a chladného počasí v jarních měsících. V současné době považujeme **stav populace lýkožrouta smrkového v území NP Šumava za stabilizovaný** (s očekávanými projevy mírného nárůstu zejména po suchých rocích 2015 a 2018). Nárůst kůrovcem napadených smrků v území ponechaném bez zásahu je meziročně (2017-2018) 1,1%, nárůst vytěžených kůrovcem napadených smrků v zásahovém území (tedy i v navrhované zóně přírodě blízké) je rovněž 1,1%.

Podíváme-li se podrobněji na případné zdroje kůrovcových gradací z přírodní zóny různých částí Šumavy vidíme, že k několikaletému poklesu kůrovcem napadených smrků dochází na územních pracovištích Srní a Modrava (dnes ÚP ochrany přírody), k výraznějšímu nárůstu pak na územním pracovišti České Žleby, kde za nárůstem počtu napadených smrků stojí hlavně gradace v lokalitě Radvanovický hřbet a Stožec (nadmořské výšky kolem 800-1000 m, jde tedy o na Šumavu nízké polohy na sutích více citlivé na přísušek). Meziroční nárůst napadených smrků tu byl mezi roky 2017 a 2018 200%. V těchto lokalitách je zóna přírodní a přírodě blízká vylišena v minimálním rozsahu, právě s ohledem na vysokou aktivitu lýkožrouta smrkového v této oblasti. Na ostatním území v přírodních zónách jsme zaznamenali růst napadených smrků v podstatě v kontextu hodnot pro celý NP (meziročně nárůst 1-2%).

Tyto trendy jsou v porovnání se situací v celé České republice, ve které došlo k meziročně k nárůstu 300 až 400% zanedbatelné.

Přírodní zóna

Citace zákona č.114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny v platném znění:

V zóně přírodní lze provádět pouze zásahy, které nejsou v rozporu s cílem ochrany této zóny.

Výjimečně lze provádět i jiná opatření, je-li to nezbytné z důvodu ochrany životů a zdraví osob, ochrany majetku nebo ochrany přírody, a to:

- a) zásahy proti šíření geograficky nepůvodních druhů organismů,
- b) hašení požárů a provádění preventivních opatření proti vzniku lesních požárů podle zákona o požární ochraně; preventivní opatření lze provádět po předchozím projednání s orgánem ochrany přírody a při zohlednění cílů ochrany národního parku,
- c) odstraňování nepotřebných staveb,
- d) regulace početních stavů spárkaté zvěře,
- e) opatření k zajištění bezpečnosti návštěvníků na turistických trasách,
- f) údržba základní cestní sítě stanovené zásadami péče o národní park,
- g) zásahy za účelem ochrany populací zvláště chráněných druhů rostlin nebo živočichů,

- h) monitoring nebo výzkum, který nemění přírodní prostředí,
- i) údržba vyznačených turistických nebo cyklistických tras, nebo
- j) jednorázová obnova nebo zlepšení přirozeného vodního režimu.

Základní parametry:

Zóna přírodní je navržena na přírodních a na částečně pozměněných lesních ekosystémech, na primárním bezlesí, rašeliništích a na plochách ponechaných bez managementu déle než 5 let. Zaujímá plochu 18 950 ha (27,7%).

Většina plochy přírodní zóny je identická s územím ponechaným samovolnému vývoji v roce 2007. V tomto území probíhají tedy přírodní procesy již 12 a více let. Přes území prošly dvě významné disturbance, první z nich byl orkán Kyrill v lednu 2007 a druhou následná gradace lýkožrouta smrkového v letech 2009-2012. Po této disturbanci je v území cca 6000 ha porostů s odumřelou dospělou etáží smrku (průměrně přežilo 5 smrků/ ha o průměru kmene nad 30 cm, přirozená obnova představuje průměrně 4 500 stromů od výšky 10 cm nad terénem po průměr kmene 7 cm ve výčetní výšce). Za lesní porosty atraktivní pro gradaci kůrovce lze považovat porostní zbytky starší 100 let, jejichž plocha dosahuje 1454 ha a tvoří tak 2,1 % území národního parku. Jde převážně o mozaiku přeživších skupin stromů, které odolaly gradaci lýkožrouta smrkového díky podmáčené poloze, chladnému a vlhkému mikroklimatu, anebo byly natolik stabilní, že gradaci kůrovce přirozeně odolaly.

Mozaikovitost a vysoká strukturalizace těchto porostů by neměla vést k nové gradační vlně kůrovcovitých podobné roku 2007, kdy bylo v území celkem 6000 ha atraktivních porostů (8,9 % území NP). Na většině území přírodní zóny byly provedeny podpůrné umělé výsadby s rámcovou hustotou 1000-1500 ks/ha cílené k zajištění budoucí porostní generace po disturbanci (nebyly prováděny na území 1. zóny vymezené v roce 1995) a k vnosu chybějících druhů dřevin. Smrky se nesázejí od roku 2014.

Projekt pokusu o vylepšení druhové skladby v této zóně již dnes považujeme za ukončený, bude pokračovat po omezenou a z hlediska umožnění odrůstání vnesených dřevin smysluplnou dobu udržováním mechanických ochran.

Předpokládané managementové zásahy v NP Šumava v přírodní zóně:

Rozsah činností je definován ustanovením zákona (viz výše). Na části území na kontaktu s NP Bavorský les se neprovádí regulace početních stavů zvěře (stanoveno příkazem ředitele) z důvodu minimalizace zásahů spojených s lovem na přírodní procesy a z důvodu vytvoření dostatečné potravní základny pro šířící se populaci vlka evropského. Za zásahy, které nejsou v rozporu s cílem ochrany, považujeme i časově omezenou údržbu ochrany umělých výsadeb před škodlivým vlivem zvěře (oplocení a individuální ochrany), a to pouze u oplocení postavených po roce 2007, které plní požadovaný účel. Je prováděna trvalá údržba turistických tras, cyklotras, Bílé stopy, naučných stezek a splouvání toků dle Návštěvního řádu NP Šumava. Dále bude zajištěna údržba cestní sítě v rámci schválené Dokumentace zdolávání požárů a příkazů HZS v šířce 3m.

Přírodě blízká zóna

Citace zákona č.114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny v platném znění:

V zóně přírodě blízké lze provádět pouze zásahy, které nejsou v rozporu s cílem ochrany této zóny, s výjimkou opatření uvedených v odstavci 1, opatření k podpoře přirozené ekologické stability anebo přirozené biologické rozmanitosti ekosystémů, revitalizačních opatření a opatření na ochranu lesa.

Základní parametry:

Zóna přírodě blízká je navržena na částečně pozměněných (výjimečně významně pozměněných v arondaci podle § 18 odst. 2 ZOPK) lesních ekosystémech a to na celkové rozloze 16 818 ha (24,5% rozlohy Národního parku Šumava). Asi 6 % tvoří přírodní ekosystémy.

Průměrná kolmá šířka přírodě blízké zóny mezi přírodní zónou a zónou soustředěné péče je 1,6 km, kolísá od 100m po 4,3 km (maximum pouze v oblasti Želnavské hornatiny).

Na této ploše leží na 8 156 ha (49 % plochy zóny přírodě blízké a 11,9 % celkové rozlohy NP Šumava) ekosystémy z hlediska kůrovcové gradace **nerizikové** (paseky, mlaziny, smíšené nebo převážně listnaté lesy, mokřady, bezleší).

Lesní porosty s **mírnou úrovní rizika** kůrovcové gradace, ve věku 60 až 100 let (jde o smrkové porosty, které disponují přirozeně vysokou odolností proti kůrovcové gradaci, jejich průměrná tloušťka ve výčetní výšce se pohybuje mezi 24 až 40 cm) představují 2055,6ha (12 % plochy návrhu přírodě blízké zóny a 3 % celkové rozlohy NP Šumava). Mezi kůrovcově atraktivní porosty se však tyto lesy budou dostávat průběhu 10-40 let.

Lesní porosty **atraktivní pro kůrovcovou gradaci** ve věku 101 a více let představují 39 % návrhu přírodě blízké zóny (a 9,7 % celkové rozlohy NP Šumava). Jejich součástí jsou staré, vesměs již silně proselektované lesní porosty bývalé 1. zóny schválené jako bezzásahové v roce 1995, s umožněnou asanací kůrovcem napadených smrků po roce 1999, které mají celkem 894 ha (5,3 % návrhu zóny přírodě blízké). Těchto 5 % lze považovat za současné doby za porosty s minimálním rizikem kůrovcové gradace (proběhly v nich již 2 vlny kůrovcové gradace). Za skutečně **rizikový** podíl z hlediska potenciální gradace lýkožrouta smrkového lze považovat **cca 34 % plochy návrhu zóny** přírodě blízké.

Celé území navrhované přírodě blízké zóny leží v oblasti s ročním úhrnem srážek 900 a více mm. Ani v roce 2015, ani v suchém roce 2018 zde nekleslo % relativního nasycení půdy pod 55 % (toto minimum trvalo pouze v jihovýchodní části NP Šumava od 5. 8. do 2. 9. a od 7. 10. do 21. 10. 2018., tedy v době mimo hlavní reprodukční aktivitu lýkožrouta smrkového). Průměrná úroveň nasycení půdy vodou (zdroj Intersucho) v tomto území a v době reprodukční aktivity lýkožrouta smrkového (1. 4.-26. 8.2018) byla v Plzeňské části NP 87 %, v jihočeské části 78 % (například v oblasti Krušných hor na Klínovci to bylo 70 %, na Horažďovicku a Strakonicku 57 %)

Pokud jde o hodnocení kumulovaného stresu (zdroj Intersucho) nepřesahuje za vegetační období v NP Šumava hodnotu 0,7 % (například v Krušných horách byla průměrná hodnota kumulovaného stresu 13,7 %, v KRNAP 4,5%).

Předpokládaná managementová opatření v NP Šumava v přírodě blízké zóně:

V lesích jsou úmyslné zásahy spojené s těžbou dříví na státních pozemcích zaměřené zejména na smrkové porosty ve věku do 80 let, tyto porosty, jsou-li uniformní, se úmyslnými zásahy diferencují tak, aby minimalizovaly riziko velkoplošného rozpadu a zvýšila se jejich diverzita. Provádí se formou diferencované přestavby lesních ekosystémů s prořezávkami a zásahy s variabilní intenzitou. Při nahodilých těžbách (asanace kůrovcem napadených smrků, polomů apod.) lze na státních pozemcích vyklízet pouze smrk. Ponechávají se souše a pro lýkožrouta smrkového již neatraktivní dříví, ležící odumřelé dříví, veškeré nesmrkové příměsi, nezaklapávají se vývraty a ponechává se maximum dřeva k zetlení (ekologický způsob hospodaření). Minimální množství ponechávaného dříví je 40m³/ha při vzniku holiny, v případě atraktivního smrkového dříví jen po mechanické asanaci (odkornění, drážkování), případně se ponechávají větší oddenky u vývratů a pahýly u zlomů či kůrovcem napadených stromů, lze ponechávat i mechanicky poškozené a hnilobou napadené spodní části kmenů. Les se uměle neobnovuje. V nerizikových a cílových typech porostů se zásahy neprovádějí, pokud to neohrozí jiné majetky. Na nestátních pozemcích je snaha o maximální ponechání dříví k zetlení, maximalizaci k přírodě šetrných postupů.

Na ploše 4 020 ha jsou plochy smrkových porostů starších 60 let zařazeny do území s významným výskytem tetřeva hlušce, ve kterém platí omezení pro lesnické činnosti stanovené závěry zjišťovacího řízení. Limity jsou stanoveny takto:

- Na 750 ha z výše uvedené plochy je možné provádět lesnické zásahy, které jsou rušivé vůči tetřevu hlušci (nemělo by dojít k úplnému zničení biotopů, to je umožněno na 75 ha/rok).
- Zásahy lze provádět od 15. 6. do 15.11. každého roku.

Rozsah plochy pro provádění asanačních prací neznamená žádný faktický limit (jde o téměř 19 % plochy s částečně atraktivními nebo atraktivními lesními porosty pro gradaci lýkožrouta smrkového). Pro ilustraci, v dobách největších gradací bylo asanačními zásahy zasaženo maximálně 8 % atraktivní smrkové hmoty na území celého národního parku. Průměrná míra zasažení těchto porostů se ročně pohybuje kolem 1 %. Časový rozsah vymezený pro asanaci kůrovcem napadených smrků je

dostatečný (k jarnímu výletu kůrovců dochází od počátku května, přičemž vývoj od vajíčka v dospělce trvá zpravidla 8 až 12 týdnů).

Na bezlesých lokalitách zařazených do návrhu zóny přírodě blízké se nepředpokládají (s okamžitou platností nebo v krátkém časovém horizontu – v řádech roků) žádné managementy. Lokality byly vybrány tak, že se zde neprovádějí žádné speciální managementy pro ochranu druhů a stanovišť. V několika málo případech jsou enklávy předmětem pachtovních smluv, po schválení zonace nebo po konci platnosti pachtovní smlouvy nebudou už tyto plochy nadále předmětem nového pachtu. Za vymapované a funkční evropsky významné biotopy bude stanovena náhradní plocha v zóně soustředěné péče. Je prováděna údržba cestní sítě, turistických tras, Bílé stopy apod.

Zóna soustředěné péče

Citace zákona č.114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny v platném znění:

V zóně soustředěné péče o přírodu lze provádět pouze zásahy, které nejsou v rozporu s cílem ochrany této zóny, s výjimkou opatření uvedených v odstavcích 1 a 2, opatření na obnovu nebo zachování ekologické stability a biologické rozmanitosti ekosystémů a opatření na obnovu nebo zachování biotopů a populací vzácných a ohrožených druhů rostlin a živočichů.

Základní parametry:

Zóna soustředěné péče představuje téměř polovinu území Národního parku Šumava. Je určena pro managementová opatření se dvěma různými dlouhodobými cíli: přírodní procesy a biodiverzita. Převážnou většinu plochy této zóny tvoří lesy s charakteristikou částečně pozměněný a významně pozměněný, přičemž z důvodu velikostních limitů pro stanovení přírodní a přírodě blízké zóny a po předjednání obsahují i fragmentálně rozptýlené přírodní biotopy a lesy v cílovém stavu (některé bývalé 1. zóny se specifickými managementy, nebo lokality ponechané samovolnému vývoji). Tato struktura proniká i do bezlesých ploch a tvoří mozaiku neobhospodařovaných mokřadů, druhotně vzniklých lesíků, lesostepních formací a vodních ploch. Tyto malé fragmenty přírodních biotopů budou i nadále ponechány v samovolném vývoji nebo na nich budou uplatňovány již započaté specifické managementy.

Předpokládaná managementová opatření v NP Šumava v zóně soustředěné péče:

Cíl biodiverzita: V lesích na státních pozemcích jsou úmyslné zásahy směřovány převážně do smrkových porostů do 80 let s cílem maximální strukturalizace fádnic a zapojených porostních skupin a vnos jedle a listnáčů s podporou málo zastoupených geograficky původních dřevin. V odůvodněných případech pro zajištění a podporu menšinově zastoupených geograficky původních dřevin specifických lesních společenstev se uvažuje s úmyslnou těžbou jednotlivým účelovým výběrem i v porostech starších 80 let (včetně možnosti ponechání dříví velkých dimenzí v porostech). Při těchto postupech je uplatňují zásady přestaveb lesních porostů. Cílem není zisk, ale výhradně podpora biodiverzity. Při nahodilé těžbě je snaha o ponechání přiměřeného množství odumřelé hmoty a všech nesmrkových příměsí. Uměle se obnovuje výhradně jedle a listnáče s cílem doplnit tyto druhy na vhodná stanoviště, pokud chybí. Na nestátních lesních pozemcích se aplikují nepasečné formy hospodaření s cílem vnosu nesmrkových příměsí s podporou málo zastoupených nebo vzácných geograficky původních dřevin. Na bezlesí se provádějí opatření zemědělským nebo speciálním účelovým managementem s cílem zachování druhové rozmanitosti druhotného bezlesí, nebo zlepšení jeho stavu s cílem ochrany druhů (chřástal, bramborníček aj.) a stanovišť (podhorské smilkové trávníky, vřesoviště, horské trojštětové a ovsíkové louky apod.) K tomu se využívají podpůrné dotační programy.

Cíl procesy: V lesích na státních pozemcích jsou úmyslné zásahy směřovány převážně do smrkových porostů do 80 let s cílem maximální strukturalizace fádnic a zapojených porostních skupin. Při nahodilé těžbě je snaha o ponechání přiměřeného množství odumřelé hmoty a všech nesmrkových příměsí. Uměle se obnovuje výhradně jedle a listnáče s cílem doplnit tyto druhy na vhodná stanoviště, pokud chybí. Při těchto postupech je uplatňují zásady přestaveb lesních porostů. Cílem je maximálně zachovat či dotvořit přirozenou strukturu porostu tak, aby byly zachovány typické

strukturální prvky přírodních porostů (dostatek odumřelého dříví v různých stádiích rozpadu, přirozená obnova, otevřené vývraty, zlomy, živé i odumřelé stromy různých dimenzí apod.) Na nestátních lesních pozemcích se ponechává maximum dřevní hmoty k zetlení a provádějí se asanační zásahy proti rozšíření podkorního hmyzu (bývalé 1.zóny). Bezlesé plochy jsou v této zóně většinou v pokročilém stádiu sukcese a ponechávají se dále samovolnému vývoji. Je prováděna údržba cestní sítě, turistických tras, Bílé stopy apod.

Zóna kulturní krajiny

Citace zákona č.114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny v platném znění:

V zóně kulturní krajiny lze provádět pouze opatření nebo zásahy, které neohrožují předmět ochrany národního parku a naplňování cílů ochrany národního parku.

Na části území národního parku, která není součástí žádné ze zón ochrany přírody národního parku a leží mimo zastavěná území obcí a zastavitelné plochy obcí, je zakázáno používat prostředky nebo vykonávat činnosti, které mohou způsobit podstatné změny v biologické rozmanitosti, struktuře a funkci ekosystémů.

Základní parametry:

Zóna kulturní krajiny se vymezuje na zastavěných a zastavitelných pozemcích sídel a na dlouhodobě obdělávaných pozemcích, jejichž obdělávání nesplňuje parametry ochrany biodiverzity (cíl soustředěné péče) a u nichž velikost segmentu neklesá pod 2 ha (menší plochy se zařazují do arondace podle § 18 odst.3 ZOPK). Součástí zóny kulturní krajiny mohou být i pozemky, na nichž je vymapován evropsky významný biotop či druh nebo se vyskytuje zvláště chráněný druh rostliny či živočicha. Tyto pozemky jsou do zóny kulturní krajiny zařazeny právě proto, že jsou schváleným územním plánem zastavitelné. Na těchto pozemcích se uplatňuje ochrana přírody podle ZOPK.

Předpokládaná managementová opatření v NP Šumava v zóně kulturní krajiny:

Managementy vyplývají z využití území dle územních plánů, kultur, správních rozhodnutí a podmínek ochrany druhů a evropsky významných stanovišť a druhů a obecných limitů ochrany přírody a krajiny (vymezování a péče o ÚSES, ochrana krajinného rázu apod.).